

OSMANLI TOPLUMUNDA KADINLARIN MAHKEME ÖNÜNDEKİ HUKUK MÜCADELESİ: 235 NO'LU SEYDİŞEHİR ŞER'İYYE SİCİL DEFTERİNE GÖRE

*Mehmet Emin ŞEN**

*Faruk SALTEKİN***

ÖZET

Geçmiş, insanlar tarafından her zaman ilgi görmüştür ve ilgi görmeye de devam edecektir. Savaşlar ve siyaset dışında, özellikle toplumda yaşayan bireylerin geçmişte nasıl yaşadığı ve neler yaptığı ise ayrı bir merak konusu olmuştur. Bu ilginç konuları, siyasi olayların ele alındığı tarih kitaplarında bulmak mümkün değildir. Ancak Osmanlı Devleti döneminde tutulan defterler, kayıtlar ve belgelerde o dönem insanların günlük yaşamı ile ilgili azımsanamayacak miktarda veriler bulunmaktadır. Osmanlı Devleti, kendine bağlı olan en küçük kazaya dahi bir kadı göndererek oradaki her türlü olayı kayıt altına aldırılmıştır. Bu kayıtlar Şer'iyye Sicilleri adıyla defterler halinde muhafaza edilerek günümüze kadar ulaşmış en değerli kültürel miraslarımızdandır. Bu defterler sayesinde Osmanlı toplumunun gündelik yaşamları hakkında orijinal bilgiler elde edebilmekteyiz. 1890 yılının küçük bir Osmanlı kazası olan, bu günkü Konya ilimizin Seydişehir ilçesinde de, kadılar tarafından 12 adet defter tutulmuştur. Bu makalede Seydişehir Şer'iyye Sicillerinden 235 no'lu defter araştırılmıştır. İncelenen bu defterin en ilginç yönü, kayıtlı olan 67 davadan çoğunun kadınlarla ilgili olmasıdır. Gerek mahkemede gerekse Osmanlı toplumunda kadın ve onun etkinliği hakkında birçok ham bilginin bulunduğu bu nadide defter sayesinde, kadınların toplumsal açıdan herhangi bir eşitsizliğe maruz kalmadıkları; hukuk kurallarının kendilerine çizdiği sınırları kullanarak en az erkekler kadar hak aramada aktif oldukları tespit edilmiştir. Bu çalışmada Seydişehir örneği üzerinden Osmanlı kadını ve onun adalet arayışı hakkındaki meraklar giderilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Şer'iyye Sicil, Kadın, Miras

WOMEN'S LEGAL STRUGGLE AT COURT IN OTTOMAN: ACCORDING TO 235 SEYDİŞEHİR LEGAL REGISTER

ABSTRACT

The past is a matter of curiosity for human being. There are people who are interested in how others lived and what they did in the past apart from wars and politics. It is impossible to find this interesting topics in the history book which gives information about

* Yrd. Doç. Dr. Batman Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, El-mek: mehmeteminsentarih@gmail.com

** Batman Üniversitesi, Tarih Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi

political events but, there are a lot of information about the lifestyle of that period people in the documents that were written during the Ottoman Empire. The Ottoman sent a judge even if the smallest district it ruled for registering each event that occurred. These registers, which have been protected under the name of legal registers, are one of the most important cultural heritages. Thanks to these registers, we get original information about the daily lifestyle of Ottoman society. In Konya, Seydişehir, 12 records were kept by judges, which was a small district of Ottoman in 1890. For this article, the 235 Seydişehir legal register has been analysed. The most important part of this register is that there was 67 court cases and most of them were about women. With the help of this precious register which includes lots of rough information about women in Ottoman and her effects, it has been established that the women weren't exposed to inequality in point of social; they were as active as the men to insist on themselves rights, using within limits determined by the law codes. In this work curiosities about Ottoman women and their way of searching for justice will be satisfied through Seydişehir example.

Key Words: Legal register, Woman, Inheritance.

Giriş

Osmanlı vakanüvisleri de dâhil olmak üzere günümüz tarihçileri arasında ele alınan konular genelde tarihin siyasi konularıdır. Geçmişten beri siyasi tarihin araştırmalarda tarihçiler arasında yaygın oluşu, siyasi tarihin sosyal tarihi gölgelemesiyle sonuçlanmıştır. Sosyal tarihin önemli meselelerinden biri olan kadını, onun yaşantısını, toplumdaki rolünü siyasi tarihe boğulmuş tarih kaynaklarında nerdeyse görmemiz imkânsızdır. Tabir caizse geçmiş bize hep avcının tarihi şeklinde sunulmuştur. İnsanoğlu avın tarihini de öğrenmek istemektedir. Biz, avcının değil avın tarihi üzerine kurgulanmış olan sosyal tarihçilik anlayışı içinde Osmanlı toplumunun sosyal tarihi konularından kadının toplumdaki rolü ile ilgili birçok bilgiye ulaşabildiğimiz 235 no'lu Seydişehir Şer'iyye Sicilini inceleyerek Osmanlı kadınlarının toplum içerisindeki yerini tarih perspektifinden yakalamaya çalışacağız. Günümüz Türkiye'sinde dahi hala kadına karşı şiddet devam etmekte ve bu durum çıkarılan yasalarla önlenmeye çalışılmaktadır. Toplumun önemli bir unsuru olan kadın, 21. yüzyılda dahi hala hak ettiği değeri elde edememiştir. Geçmişin bu konularının yeteri kadar aydınlatılmamasından dolayı, Osmanlı toplumunda kadının hiç değeri yokmuş gibi yanlış anlayış günümüz insanının kafasında bir olgu olarak hala varlığını sürdürmektedir. Söz konusu defterler ise bu olguların aksi bilgilerle doludur. Bu minvalde araştırma yaptığımız 1890-1892 yılları arasında kaydedilmiş olan Konya vilayetine bağlı Seydişehir kazası mahkeme kayıtları örneğinde de kadınların toplumsal hayatına dair birçok veri bulunmaktadır. Ancak buna geçmeden önce kadının Türk tarihi içerisinde değişen statüsü ile ilgili bilgilerimizi tazelemek araştırmamıza ışık tutacaktır.

Osmanlı döneminden önce de Eski Türk toplumlarında kadının yüksek bir mevkisinin bulunduğu dair genel kanı vardır. Türkler, kadına, çağdaşı kavimlere göre daha özel bir yer ayırmıştı. "Devlet Başkanlığı" yapan ilk kadınlar da Türklerdir. Mesela Delhi Türk Devleti'nde Raziye Sultan, Kirman'da Kutluk Türk Devleti'nde Türkan Hatun örnekler arasında gösterilebilir.¹ Türk Mitolojisinde kadın, gayet yüksek bir mevkide tasvir edilmiştir. Yaradılış destanına göre

¹ Vahap Sağ, "Tarihsel Süreç İçerisinde Türk Kadını ve Atatürk", C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 2, Sayı 1, s. 9.

kadın, kâinatın yaratılışına sebep olan ilham kaynağı olarak görülmüştür.² Eski Türk inanışlarına göre, evrenin yaradılışında Ulu Tanrı'ya “Dünyayı yaratma fikri”ni veren “Akana” da bir “Tanrıça”dır.³ Mitolojide durum böyleyken siyâsî hayatta kadın “Hâtun” sıfatıyla, devlet başkanının en büyük yardımcısı olarak karşımıza çıkarmaktadır. Hükümdar eşleri devlet işlerinde de önemli konumdaydı. Hatun, kurultaya katılır, elçilerle görüşürdü. Çin İmparatorları tarafından Türk Kağan eşlerine Çince “k'o-tun” Türkçe “Hâtun” ünvânı verildiği bilinmektedir. Çinlilerce “Hâtun” ünvânı “kraliçe-prenses” mânâlarında kullanılmıştır. Talas yazıtlarında “Hâtun” kelimesi “eş” mânâsında kullanılmıştır.⁴ Eski Türklerde evlilik kurumunda, tek eşlilik yani monogami esastır.⁵ Ana ve baba soyu, değerce birbirine eşit tutulmuştur. Ayrıca ev yalnız kocanın malı olmayıp, karı ve kocanın ortak malıdır. Bu nedenle evin erkeğine “ev ağası” denildiği gibi, evin hanımına da “ev hanımı” denirdi.⁶ Çocuklar üzerindeki velayette babanın olduğu kadar annenin de hakkı vardı.⁷

İslamiyet öncesi ile sonrası dönemi sentezleyen Selçuklular ise, kadınların toplumsal hayatları ile ilgili bu geçiş dönemine ait örnekler sunmaktadır. Selçuklular dönemine baktığımızda, İslamiyet'in henüz kabul edildiği dönemlerde kadınlar hala bir takım etkilere rağmen eski Türk geleneklerini yaşatmaya çalışmış, bilimsel çalışmalarda, hayır işlerinde, sanat etkinliklerinde görev almaya devam etmişlerdir.⁸

Osmanlı dönemine gelecek olursak, Osmanlı kadını hem tarihsel süreci içerisinde hem de onu değerlendiren bakış açılarında talihsizlikler yaşamıştır. İslam'ın kabulünden önce ata binen, ok atan, kılıç kullanan kadın, bu dönemle beraber mahrem kabul edilerek sosyal hayattan çekilmiştir. Tabii burada şehirli kadın ile taşradaki kadını ayırmak gerekmektedir. Kentlerdeki kadınlar mahrem kabul edilip eve kapatılmışsa da taşradaki kadın tarlada çapa yapmış, tezgâhta halı dokumuş bir şekilde göreceli de olsa sosyal hayat içerisine girmiştir. Kısacası Osmanlı ile beraber kadın eski statüsünden uzaklaşmıştır. Bu durumun oluşmasına neden olan etmenlerde ise farklı görüşler vardır. Bunların ilki, İslamiyet'in kabul edilmesiyle birlikte, Arap ve Fars geleneklerinin ve kültürünün etkisi altında kalınmasının bir sonucu olarak bu konuyu ele alan görüştür. Diğer bir görüşe göre ise Türk kadınının toplumdaki yerini kaybetmesine neden olan temel etken, Osmanlı Devleti'nin kuruluş aşamasından başlayarak Bizans kurumlarının etkisinde kalması ve kadının hareme kapanmasıdır.⁹ Tarihsel süreçte kadının statüsünde değişikliğe neden olan durumlar farklılık gösterse de temelde yerleşik hayatı benimseyen Osmanlı, kadını da bu yaşam biçimindeki bir hayat tarzına adapte etmek için kurallar tanzim etmiştir.

Süreç böyle iken asıl problem kadına yönelik bakış açılarıdır. Günümüze dahi etki eden kadına bakış, uzun süre batı vicdanına emanet edilen fikir ve tarih neticesinde olumsuz bir tablo içermektedir. En nihayetinde Osmanlı kadını da şarklı bir kadındır. Bu kadının gizemli mahremiyeti, batılı maceraperest seyyahların abartılarıyla beraber gerçekçi yaklaşımlardan çıkarak abartılara dayanan daha çok cinsellik vurgusunu içeren bir algı oluşturmuştur. Bu durum Doğulu kadını ve haremi, Batı dışı toplumlar üzerinden yürütülen siyasi ve dini propaganda malzemesi olan sömürge yazınının vazgeçilmez unsurlarından biri haline getirmiştir. Günümüzde dahi bilgiler

² Abdülkadir İnan, “Türk Mitolojisinde ve Halk Edebiyatında Kadın”, *Türk Yurdu*, Ankara 1934, C. IV, S. XXII, s. 274.

³ Burhan Göksel, *Çağlar Boyunca Türk Kadını ve Atatürk*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1993, s. 105.

⁴ Özkan İzgi, “İslamiyetten Önce Türk Kadınları”, *Türk Kültürü Araştırmaları*, Ankara 1975, s. 145.

⁵ Afet İnan, *Atatürk ve Türk Kadın Haklarının Kazanılması*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1964, s. 9.

⁶ Nermin Abdan Unat, *Türk Kamu Yönetiminde Kadın Görevliler, Türk Toplumunda Kadın*, Genişletilmiş 2. Baskı, Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayınları, Ankara, 1982, s. 245.

⁷ Sıdika Tezel, *Atatürk ve Kadın*, Türk Ticaret Bankası Yayınları, Ankara 1983, s. 1.

⁸ Saadet Tekin, “Osmanlı'da Kadın ve Kadın Hapishaneleri”, *Ankara Üniversitesi D.T.C.F. Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. XXIX, S. 47, 2010, s. 85.

⁹ Saadet Tekin, a.g.e., s. 85.

Turkish Studies

sorgulanmaksızın toplumlar manipüle edilirken Batı edebiyatının bu kanıtlamaz görüşleri okuyucusunun doğulu olsa dahi fikirlerini istediği gibi değiştirecektir. Fakat tarihi kayıtlar Kösem Sultan örneğinde olduğu gibi bize bunun tersini yansıtmaktadır.¹⁰ Kösem Sultan hareme kapanmamış, aksine I. Ahmed'e 10 yıldan fazla hasekilik etmiş, 1617-1648 arasındaki toplam 31 yıllık saltanatında dört sultan görmüş ve bu 31 yılda büyük bunalımlarda devleti ayakta tutan hanedanın sönmelerini engelleyen kişi olmuştur.¹¹ Kösem Sultan eski Türk geleneklerindeki Hatun gibi devlet işlerinde varlığını hissettirmiştir.

Sosyal tarihimize dair bu kadar bilgi karmaşası varken çağdaş tarihçinin imdadına Şer'iyye Sicilleri yetişmiştir. Araştırmacı tarihçiler geçmiş bir de güvenilir bir kaynaktan öğrenmenin mutluluğunu yaşamaktadırlar. Bu anlamda Şer'iyye Sicilleri, Osmanlı tarihini aydınlatan en mühim kaynak eserlerden olup; Osmanlı'nın siyasi, idarî, hukukî, iktisadî, dinî, askerî, sosyal ve kültürel tarihi üzerine yapılacak ilmî çalışmalarda; geçmişin bütün canlılığıyla bizi kucaklayacak; gerekli analizi ve sentezi yapmamızı sağlayacak; en temel başvuru ve ilk elden kaynaklarımız olmuşlardır.¹² Şer'iyye sicilleri, mahkemeye bağlı olarak her türlü resmi bilginin toplandığı defterlerdir.¹³ Şer'iyye sicillerine “kadı defterleri”, “mahkeme defterleri”, “defatir-i şer'iyye”, “zabıt defteri” denildiği gibi sadece “defter” de denilmekteydi.¹⁴ Defterler içerisindeki kayıtları da, kadı tarafından verilen hükümler, herhangi bir hadiseyi, bir şahitliği, bir ikrarı, bir hibeyi, resmiyete rabtolunması istenen bir hususu zapt edenler, devlet merkezinden gelen bütün fermanlar, emirler ve tebliğlerden kadı tarafından doğruluğu tespit edildikten sonra deftere yazılanlar¹⁵ olarak sıralayabiliriz. Defterler düzenleniş tarzına göre üç kısma ayrılabilirler:

A. Tamamıyla bir konuya ayrılmış defterler: Tereke, evamir vs.

B. İki bölümde tutulan defterler: Genellikle bir tarafı yerel, evlenme-boşanma, alım satım, nafaka, hibe, cürüm, cinayet, şahitlik gibi olayları içeren kısım, diğer tarafı da merkezden gelen ferman, berat, buyruldu, izinname gibi belgeleri ihtiva ederek düzenlenen defterler.

C. Karışık olarak tutulan defterler: kayıt sırasında herhangi bir intizama uyulmadan düzenlenen defterler.¹⁶ Bunun yanında bazı defterlerde tarih sıralamasına riayet edildiği gibi bazılarında tarihe bakılmaksızın rastgele düzenlenmiş kayıtlar da bulunmaktadır.

Yukarda da değindiğimiz gibi Osmanlı tarihi araştırmalarında en değerli kaynaklardan biri şer'i sicil kayıtlarıdır.¹⁷ Şer'i siciller verdiği saf bilgiler sayesinde, Osmanlı çalışmalarında sadece devletin askeri, ekonomik, siyasi yapısı hakkında değil halkın ekonomik gücü, toplumun bireyleri arasındaki ilişkileri, bireylerin yaşadıkları sorunları, kadın erkek ilişkileri gibi çok özel konularda dahi araştırmacılara büyük fırsatlar vermektedir. Boşanmalar, alacak verecekler, kız istemedeki adetler, miraslar, hatta iftiraya uğramış insanların durumları, devletin bunların haklarını koruması hususunda almış olduğu kararlar gibi daha birçok konu yine şer'i sicil kayıtlarında bulunmaktadır. İncelenen Konya iline bağlı Seydişehir ilçesine ait arşiv bilgileri ise şu şekildedir. Konya iline ait arşivlerde 153 defter vardır. Bunlardan 12 tanesi Seydişehir kazasına aittir.

¹⁰ Halil İnalçık, “Kösem Sultan”, *NTV Tarih Dergisi*, S. XXXVIII, İstanbul, 2012, s. 62.

¹¹ Necdet Sakaoğlu, *Bu Mülkün Sultanları*, Oğlak Yayınları, İstanbul, 2008, s. 224.

¹² Mücteba İlgürel, “Şer'iyye Sicillerinin Toplu Kataloğuna Doğru”, *Tarih Dergisi*, S. XXVIII- XXIX, İstanbul, 1975, s. 123.

¹³ Şemseddin Sami, *Kamus-ı Türki*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 2010, s. 710.

¹⁴ Ahmet Kankal, vd., *183 Nolu Mardin Şer'iyye Sicili Belge Özetleri ve Mardin*, Mardin Valiliği, İstanbul, 2007, s. 7.

¹⁵ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimler Sözlüğü*, C. III, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983, s. 343.

¹⁶ Ahmet Kankal, a.g.e., s. 8.

¹⁷ Daha geniş bilgi için bkz. İ. Hakkı Uzunçarşılı, “Şer'i Mahkeme Sicilleri” *Ülkü Mecmuası*, C.IV, S. 29, Ankara 1935, s. 365–368; Halil İnalçık, “Osmanlı Tarihi Hakkında Mühim Bir Kaynak”, *AÜDTCF Dergisi*, C.1, S.2, Ankara 1942, s. 89–96; Ahmet Akgündüz, *Şer'iyye Sicilleri Mahiyeti Toplu Kataloğu ve Seçme Hükümler*, İstanbul 1988.

Seydişehir ilçesinin şer'iyye sicil kayıtları Mevlana müzesi tasnifine göre şu şekildedir.¹⁸

Defter No	Kayıt No	Tarih (hicri)	Tarih (miladi)
1	230	1288-1292	1871-1875
2	231	1291-1302	1874-1875
3	232	1302-1306	1884-1889
4	233	1305-1307	1887-1890
5	234	1306-1311	1888-1894
6	235	1308-1309	1890-1892
7	236	1311-1313	1893-1896
8	237	1314-1327	1896-1909
9	238	1320-1330	1902-1912
10	239	1321-1324	1903-1907
11	240	1324-1328	1906-1910
12	241	1323-1328	1905-1910

Yazının temel dayanağı Seydişehir Şer'iyye sicillerinden 235 no'lu defterdir. Bu defter hicri 1308-1309, miladi 1890-1892 tarihindeki davaları içermektedir. Ebatı 23X32 olup 65 varaktan oluşmaktadır. Yazı tekniği olarak hatt-ı rik'a¹⁹ kullanılmıştır.

Mahkeme kayıtlarındaki 67 davadan çoğu ya kadınlar tarafından açılmış olan davalar ya da kadınların da bir şekilde müdahil olduğu farklı türdeki davalardır. 1890-1892 yıllarına ait kayıtlarda kadınların mahkemeye intikal etmiş konularını üç kısma ayırabiliriz. Bunlardan ilki kadınların miras işleri ile ilgili olanlardır. Seydişehir'deki kadınlar miras almış, çocuklarının velayetini eşlerinin ölümünden sonra kazanmış, bunun yanında aile fertlerine miras bırakmıştır. İkinci kısımda ise daha çok haksızlığa uğramış kadınların mahkeme marifetiyle devletten istedikleri yardımlardır. Son kısım ise farklı türdeki davalardır. İlk kısım bir yıllık kayıtlar içerisinde daha fazla davaya konu olmuştur.

¹⁸ Yusuf Oğuzoğlu, "XVII. Yüzyılda Konya Şehir Ekonomisini Etkileyen Bazı Faktörler", **Ankara Üniversitesi D.T.C.F. Tarih Araştırmaları Dergisi**, C. XIV, 1983, s. 355.

¹⁹ Bu yazı biçimi divanideki harf şekillerinin sadeleştirilmesi ile meydana gelmiştir. Devir ve meyilleri azaltılmış, bu suretle yazıda çabukluk elde edilmiştir. Daha fazla bilgi için ayrıca bkz. Ferit Develioğlu, **Osmanlıca Türkçe Lugat**, Aydın Kitabevi, Ankara, 2011, s. 518; Faruk K. Timurtaş, **Osmanlı Türkçesine Giriş**, Alfa Yayınları, İstanbul, 1994, s. 23.

Kadınların Miras İşleri İle İlgili Davaları

Tereke kayıtları miras bilgilerini ihtiva eder. Bu kayıtlar sayesinde ölen kişinin geride bıraktığı malların değerini, bunun yanı sıra borcunu, alacağını, aile üyelerini ve miras prosedürünü öğrenebiliriz. Bu sayede ekonomik ve sosyal tarihimiz için önemli kayıtlara da ulaşabiliriz. Osmanlı'da kadınlar İslam hukukunun kendisine sağladığı miras ve mehir alma haklarını kullanarak mal sahibi olabilmişler ve sahip oldukları mallarını kendileri idare edebilmişlerdir. Zira İslam'da kadın, velâyet altında değildir.²⁰ Kur'an'ı Kerim'de geçen "Erkekler için çalışıp kazandıklarından bir pay vardır, kadınlar için de çalışıp kazandıklarından bir pay vardır"²¹ ayetine binaen belli şartlara haiz olan herkes, kadın olsun erkek olsun, sahip olduğu mallarını dilediği gibi idare edebilirdi. Kadın evlenmesi durumunda bu hakkını kaybetmez. Evlilikte eşler arasında mal ayrılığı ilkesi olması sebebi ile kadın İslam'ın kendisine sağladığı bu haklarını kullanmaya devam ederdi.²² İslam'ın bu prensiplerini, mahkemeler kanalıyla uygulayan Osmanlı Devleti'nde kadın, miras alabilmiş, miras bırakabilmiş, borç alıp verebilmiş, emlak alıp satabilmiş, sahip olduğu ekonomik varlığıyla çeşitli ticari anlaşmalara taraf olabilmıştır.

İslam'ın kendisine verdiği mülkî hakları, kanunlarla korunan kadınlar Osmanlı'da, zaman zaman gelir getirici faaliyetlerin içinde de yer almışlardır. Kadınların miras ile ilgili kayıtlarında dikkat çekici olanlara bakacak olursak ismi geçen yıllar arasında Seydişehir halkı arasında ölümüyle beraber aile fertlerine miras bırakan iki bayan vardır. İkinci sayfadaki davada bahsi geçen²³ Konya vilayetine bağlı Seydişehir kazasının Değirmenci mahallesi sakinlerinden Ayişe binti el-Hâcc Süleymân ibni Mehmed'in vefat ettikten sonra geride bıraktığı malların değeri 1421 kuruştur. Terekesinin büyük çoğunluğu ev eşyaları, birkaç çiftlik hayvanı, gümüş ve altından ziynet eşyaları, ayrıca 500 kuruş mihirdir. Malların değeri kadı tarafından belirlenen kişilerce tespit edilmiş olup bu değerlendirme sırasında malların niteliği de kayda alınmıştır. Terekedeki mallarda dikkati çeken şey, ev eşyalarının kadına ait olmasıdır. Bundan anlaşıldığı kadarıyla evdeki mallar sadece erkeğe ait değildir. Burada eski Türk geleneklerinin devam ettiğini görebiliyoruz. Ayişe hanımdan kalan mallar miras olarak annesi, babası, kocası ve 3 çocuğu arasında paylaştırılmıştır.

Defterde dikkati çeken diğer bir bayan da 42 ve 43 numaralı kayıtlarda²⁴ ismi geçen Konya vilâyeti dâhilinde bulunan Seydişehir kazâsına bağlı Bağra köyü sakinlerinden olup vefat eden Fatma binti Hacı Ahmed Efendi'dir. Fatma hanımı, defter içindeki kayıtlarda diğer davalara oranla daha özel kılan şey, 235 numaralı sicil kaydında tereke olarak en yüklü miktara sahip 10 numaralı duruşmada ismi geçen²⁵ Hacı İdris efendi bin Osman Efendi bin İdris Efendi'nin 19.169 kuruşluk mirasıyla kıyaslandığında pek azımsanamayacak bir servetinin karşımıza çıkmasıdır. Fatma binti Hacı Ahmed Efendi'nin mirasına baktığımızda 15.305 kuruşla mal edinmede erkeklerle yarışır bir durumda olduğu görülmektedir. Fatma binti Hacı Ahmed Efendi'nin terekesi saman hanesiyle beraber bir ahır, çok sayıda çiftlik hayvanı, çok miktarda ev eşyası ve takı bulunmaktadır. Gayrimenkulünün değeri 6000 kuruştur, bunun yanında menkulün değeri ise 9705 kuruştur. Fatma binti Hacı Ahmed Efendi'nin bu kadar malı nasıl edindiği ile ilgili bir bilgi mevcut değildir. Ancak Fatma binti Hacı Ahmed Efendi iki defa evlenmiştir. Kalan malların bu iki evlilikten kaldığını düşünmek yanlış olmayacaktır. Fatma binti Hacı Ahmed Efendi'nin ticaret ile uğraştığı ile ilgili herhangi bir işaret olmamasına rağmen sahip olduğu çiftlikten dolayı hayvancılık ile uğraşmakta olduğu anlaşılmaktadır. Bu hayvanlardan elde ettiği ürünleri satarak geçimini sağladığı

²⁰ Osman Eskicioğlu, "İslam'da Kadının Yeri", *D. E. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. VIII, İzmir, 1994, s. 18.

²¹ Kur'an-ı Kerim Meali, Nisa Suresi, 4/32.

²² Esra Baş, *Arşiv Belgelerinden Hareketle XVIII. Y. Y. Osmanlı Toplum Hayatında Kadın*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2006, s. 79.

²³ B.O.A., MŞH-ŞSC-d-02/2.

²⁴ B.O.A., MŞH-ŞSC-d-23/2.

²⁵ B.O.A., MŞH-ŞSC-d-8/2.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/4, Fall, 2012

görülmektedir. Fatma binti Hacı Ahmed Efendi'nin terekesi annesi, kocası ve çocuklarına kalmıştır. Bu iki bayan kocalarına dahi miras bırakmıştır.

Bu iki dava dışında miras konularında ağırlıklı konu, kocalarından kalan mallarına mirasçı kabul edilen bayanlardır. İsmi geçen bayanlar aynı zamanda çocuklarının da vasisi olmuşlardır. Bunun yanında küçük çocukların malları çok fazla bir miktar ise kadı, bayanlara bir mutemet yardımcı olarak tayin etmiştir.

6 numaralı mahkeme kaydında²⁶ geçen Konya vilayeti dahilinde Seydişehir'e bağlı Orta Karaviran köyünden olup vefat eden Ali bin İmdâd bin Abdullâh'ın mirası karısı Emine binti Yakûb'a bırakılmıştır. Emîne binti Yakûb eşi vefat ettiği sırada hamiledir. Osmanlı mahkemesi anne karnındaki çocuğun haklarını korumuştur. İslam hukukunda kız ve erkelerin miras oranı eşit değildir. Buna rağmen Emîne binti Yakûb'un karnındaki çocuk erkek kabul edilmiş ve Ali ismi verilmiştir. Bu minvalde anne karnındaki bebek erkeklerin aldığı oranda mirasa sahip olmuştur. Doğal olarak anne karnındaki bebeğin vasisi annesi Emîne binti Yakûb'tur.

7 numaralı mahkemede²⁷ Konya vilayeti dahilinde Seydişehir'e bağlı Orta Karaviran köyünde ikamet etmekte iken vefat eden Hasan bin Hasan bin Abdullâh'ın mirasçıları geride bıraktığı eşi Ümmügülsüm binti Ahmed ile küçük oğulları Mehmed ve Hasan, bunun yanında büyük kızı Fatma ve küçük kızı diğer Fatma şer'en mirasçı sayılmıştır. Hasan bin Hasan'ın ailesinde ilginç olan taraf, çocuğun ismi ile babasının ve dedesinin isminin de Hasan olmasıdır. Bunun yanında kızlarından ikisinin de ismi Fatma'dır. Ümmügülsüm binti Ahmed'e 125 akarâtan, 166.17 menkûlâtan olmak üzere toplam 291. 17 kuruş kalmıştır. Ümmügülsüm binti Ahmed mirasçılar arasında en düşük oranı alan varistir. Karısı Ümmügülsüm binti Ahmed ve büyük kızı Fatma hisselerini tam olarak aldığı halde küçük çocukların mirasları istirbah edilerek annelerine verilmiştir.

10 numaralı belgede²⁸ Konya vilayetine bağlı Seydişehir kazasının Alaylar mahallesi sakinlerinden iken vefat eden Hacı İdris efendi bin Osman Efendi bin İdris Efendi'nin mirası geride bıraktığı karısı Hatice binti İbrahim Efendi ile büyük oğlu Ahmed Râşid ve küçük oğlu İbrahim Hakkı, büyük kızları Ana kadın ve Kamile arasında paylaştırılmıştır. Vasi olarak çocukların annesi ve ona da nâzır-ı mütevellî Ahmed Raşid Efendi tayin edilmiştir. Buna göre malların toplam değeri 19.169 kuruş olarak belirlenmiştir. Hatice hanıma kalan miras, hanımın mihrinden 250, akarâtan 700, menkûlâtan 795 olmak üzere toplam 1745 kuruştur. Hatice hanıma nazır-ı mütevellî tayin edilmesinin sebebi mirasın yüklü bir miktar olmasıdır. Bununla beraber alınan kararda Hacı İdris Efendi bin Osman Efendi bin İdris Efendi'nin borç defterine kayıtlı olan kişilerden alacağı 37.989 guruş 20 pare'nin vasî ve nâzır-ı ma'rifetleriyle yerli yerinden tahsil edildikten sonra paylaşılmak üzere daha sonra ayrı bir duruşma yapılmasıdır. Dikkat çeken husus borçların toplanmasında vasi kabul edilen Hatice hanım da görevlendirilmiştir. Hatice hanım yüzden fazla borçludan toplayacağı 37989 kuruş 20 pare'nin toplanmasında Ahmed Raşid Efendi'den yardım alacaktır. Nitekim bahsi geçen borçluların çokluğu ve bulunduğu mahallerin çeşitliliğinden dolayı tayin edilen nazırın görevi de anlaşılmaktadır.

11 numaralı belgedeki²⁹ dava konusu aynı şahısla ilgilidir. Buna göre Konya vilayetine bağlı Seydişehir kazasının Alaylar mahallesi sakinlerinden ve yakın dönemde vefat eden Hacı İdris efendi bin Osman Efendi bin İdris Efendi'den küçük oğlu İbrahim Hakkı'ya kalan hanın koruma ve düzenlenmesi için mahkeme tarafından derhal bir vasi tayini gerektiğinden, daha önce vasi olarak

²⁶ B.O.A., MŞH-ŞSC-d-04/1.

²⁷ B.O.A., MŞH-ŞSC-d-04/2.

²⁸ B.O.A., MŞH-ŞSC-d-08/2.

²⁹ B.O.A., MŞH-ŞSC-d-08/2.

kabul edilen İbrahim Hakkı'nın annesi Hatice binti İbrahim Efendi, çocuk büyüyünceye kadar hanın işlerini kontrol için vasi kabul edilmiştir. Hanın işlerinin kontrolünün bu bayana verilmesi hem ticari hayattaki kadının yerine dair izlerin varlığını ispatlamakta hem de kadına duyulan güvenin delili sayılabilmelidir. 12 numaralı belgede³⁰ ise mahkeme, yardımcı tayin edilen Raşid Efendi'nin aile hakkında Hatice hanıma danışmadan herhangi bir filde bulunmaması tembihlemiştir.

33 numaralı belgede³¹ Konya vilâyeti dâhilinde bulunan Seydişehir kazâsı mahallelerinden Câmî-i Kebîr mahallesi sakinlerinden iken vefat eden Mehmed bin Mustafâ bin Abdulkâdir'in mirası geride bıraktığı eşi Şerife binti Hüseyin ile küçük oğlu Mehmed ve küçük kızı Şerife'ye verildiği şer'an kabul edilmiştir. Akabinde küçük çocukların hissesi çocuklar büyüyünceye kadar vasileri olan anneleri Şerife binti Hüseyin ve onun üzerine nazır olarak atanan amcası Hacı Dâvûd'a verilmiştir. Buna göre akarattan ve menkulattan kalan malların değeri 14576 kuruştur. 8 ve 9 numaralı belgelerde³² Seydişehir kazasının Cami-i Kebir mahallesi sakinlerinden iken vefat eden Abdulkadir oğlu Mehmed bin Mustafa bin Abdulkadir'in mirasçısı olan küçük kızı Şerife binti Mehmed'in yaşı küçük olduğu için babasından kalan borcu ödemek üzere amcası uyarılmıştır. Şerife binti Mehmed'in mirasının kontrolü amcası tarafından yürütülmüştür. Vasi anne olduğu halde borç amcaya kalmıştır.

35 numaralı belge³³ Konya vilâyeti dâhilinde bulunan Seydişehir kazâsı köylerinden Gökhöyük köyü sâkinlerinden iken vefat eden Mollâ Ali bin Hasan bin Abdulkâdir'in mirası geride bıraktığı karısı Ayişe, büyük çocukları Hasan, Abdulkadir, Hüseyin ve küçük oğlu Mehmed Ali ve küçük kızları Rükîye ve Fatma'ya bırakılması şer'an kabul edildikten sonra küçük çocukları Rukiye ve Fatma'nın büyüyünceye kadar korunup gözetilmesine valideleri Ayişe vasi kılınmıştır. Bunun yanında, ismi geçen Ayişe'nin de üzerine nazır olarak anne baba bir çocuğu Hüseyin tayin edilmiştir. Mirasın değeri 11495 kuruş olarak belirlenmiştir.

36-37 numaralı belgelerde³⁴ Mollâ Ali bin Hasan bin Abdullâh'ın küçük kızları Rükîye ve Fatma'nın babaları müteveffadan kalan mâlların korunup gözetilmesi için acil olarak vasi tayin edilmesine karar verilmiştir. Küçük kızlar Rükîye ve Fatma'nın anneleri, çocuklar büyüyünceye kadar işlerinin yürütülmesi için vasi kılınmıştır.

44 numaralı belge³⁵ Konya vilâyeti dâhilinde bulunan Seydişehir kazâsı mahallelerinden Değirmenci mahallesi sâkinlerinden iken vefat eden Kavvas oğlu Sâlih ibni Mustafâ ibni Abdullah'ın mirası karısı Ayişe binti Mustafa ile önceden vefat etmiş olan karısı Fatma'dan olma büyük oğlu Mustafâ ve Ayişe'den olan küçük oğlu Durmuş Ali ve küçük kızı Fatma'ya ait olduğu şer'an tespit edilmiştir. Bununla beraber Kavvas oğlu Salih'in küçük kızı Fatma da çocuksuz öldüğünden payı annesi Ayişe ile anne baba bir kardeşi Durmuş Ali'ye geçmesine karar verilmiştir. Bu kararda dikkat çeken unsur Kavvas oğlu Sâlih'in mirasçısı küçük kızı Fatma'nın payının da annesi ve anne baba bir kardeşine verilmesidir. Ancak önceden vefat eden karısından olma Mustafa, Fatma'dan kalan payı alamamıştır. Kavvas oğlu Sâlih'in mirasının değeri ise 15235.15 kuruş olarak belirlenmiştir. Ayişe Hanım kalan mirasın ve çocukların vasisi tayin edilmiştir.

59³⁶ ve 60³⁷ numaralı belgeler Konya vilâyeti dâhilinde bulunan Seydişehir kazâsı köylerinden Orta Karaviran köyü sâkinlerinden iken vefat eden Ahmed bin Nasûh bin Ahmed'in

³⁰ B.O.A., MŞH-ŞSC-d-08/2.

³¹ B.O.A., MŞH-ŞSC-d-16/1.

³² B.O.A., MŞH-ŞSC-d-05/1-2.

³³ B.O.A., MŞH-ŞSC-d-20/2.

³⁴ B.O.A., MŞH-ŞSC-d-21/2.

³⁵ B.O.A., MŞH-ŞSC-d-26/1.

³⁶ B.O.A., MŞH-ŞSC-d-33/1.

mirası, geride bıraktığı karısı Züleyhâ binti Velîyüddin ile küçük oğlu Nasûh ve küçük kızları Fatma, Ayişe, Râziye ve Rakibe'ye kaldığı şer'an belirlenmiştir. Bunun yanında çocukların işlerini yürütmesi için Anneleri vasi kabul edilmiştir. Ahmed bin Nasûh bin Ahmed'in mallarının değeri 4968 kuruş olarak belirlenmiştir.

Bayanların tümü hem kocalarının mirasına sahip olmuş hem de çocukların vasisi olmuşlardır. Aynı zamanda kalan malların işletilip denetlenmesinde söz sahibidirler. Bu bayanların kendileri dışında pay sahibi olan çocukların da geleceğini düşünmek zorunda olduklarını tahmin etmek güç olmayacaktır. Elbette ki çocukların büyümelerine değin kalan mirası saklamayacak aksine çocukların yararına kullanacaktır. Böylece bayanlar toplumsal ekonomiye katılmış olacaklardır.

Dikkati çeken diğer bir unsur da mirasın oranı 10.000 kuruşun üzerinde olması durumunda vasi bayanlara danışmanlar atanmasıdır. 10-11-12 numaralı belgelerden mutemetlerin görevleri net olarak anlaşılmaktadır. Buna göre bu insanların yakınlık derecesi ne olursa olsun görevleri sadece danışmanlık yapmaktır.

Haksızlığa Karşı Mücadele Davaları

İkinci kısım olarak ele aldığımız kadın mağduriyetlerine gelecek olursak, genelde erkekler tarafından terk edilen, miras bırakan veya vasi kılınan bayanlar dışında mirasta paylarına düşeni alamayan bayanlar bulunmaktadır. Bu bayanlar yukarıda da değinildiği gibi İslam'ın kendilerine tanıdığı hakları kullanmıştır. Mahkeme kayıtlarında bu türden davalara da şahit olmaktadır.

5 numaralı belge:³⁸ Konya vilayetine bağlı Seydişehir kazasının Cami-i Kebir mahallesi sakinlerinden Selime binti Mahmud mahkeme önünde kocası Seyyid Ali bin Hasan'ın kendisini nafakasız bir şekilde bırakarak şehri terk ettiğini söylemiştir. Bu halde çok acil olarak nafakaya ihtiyaç duymaktadır. Bunun için mahkeme tarafından kocası Seyyid Ali bin Hasan'ın adına kendisine borç verilmesini talep etmektedir. Kendisine bu borç günlük bazda verilmiştir. Ancak miktar, metnin silik oluşundan okunamamıştır.

25 numaralı belge:³⁹ Konya vilâyeti dâhilinde bulunan Seydişehir kazâsı mahallelerinden Keçi Kuyu mahallesinde yaşadığı bilinen Hatice binti Süleymân isimdeki bayanın, mahkemede verdiği ifadeye, Ankara kazâsına bağlı Urus köyünün mahallelerinden olan Yukarı mahalle halkından Mollâ Ahmed bin Mustafâ isimli kimsenin kendisini nafakasız bir şekilde bıraktığını belirtmiştir. Bunun yanında bir sene geçmiş olmasına rağmen kendisinden haber dahi gelmemiştir. Hatice binti Süleyman çok acil olarak ihtiyaçlarının giderilmesi için kocası adına mahkemeden borç istemektedir. Mahkeme de kocası adına ihtiyaçlarını gidermek amacıyla kocası üzerine yemin ettirerek günlük 2 kuruş tahsis etmiştir.

16 numaralı belge:⁴⁰ Konya vilâyeti dahilinde bulunan Seydişehir kazasının Hacı Seyyid Ali mahallesi halkından Hasan bin Mehmed ve Fatma binti Mehmed'in, Seydişehir kazâsı mahkemesine başvurduklarını görüyoruz. İddialarına göre vefat eden anneleri Ayişe ile babaları Mehmed'in gerek akârata ve gerek menkûlâtlarını aynı babadan kardeşleri Feyzullâh, Hüseyin ve üvey anneleri Rabiâ Hânımlar kendi harcamaları için kullanmaktadır. Mahkemeye başvurmalarının nedeni kardeşleri ve annelerinin el koyduğu malların iadesi isteğidir.

³⁷ B.O.A., MŞH-ŞSC-d-34/1.

³⁸ B.O.A., MŞH-ŞSC-d-03/2.

³⁹ B.O.A., MŞH-ŞSC-d-13/2.

⁴⁰ B.O.A., MŞH-ŞSC-d-10/1.

22 numaralı belge:⁴¹ Konya vilâyeti dâhilinde bulunan Seydişehir kazâsı mahallelerinden Oğlakçı Mahallesi halkından Ayişe binti İbrahim isimli hanım. İsmi geçen kazada kurulan mahkemeye başvurmuş iddiasına göre vefat eden annesi Havva binti Mehmet ile vefat etmiş babası İbrahim bin İbrahim'den kalan terekeden üzerine düşen hisseye kardeşi Hacı Mehmed el koymuş ve tasarrufunu engellemiştir. Ayişe binti İbrahim hissesine düşen payın geri verilmesinin sağlanması için mahkemeye başvurmuştur.

24 numaralı belge:⁴² Konya vilâyeti dâhilinde bulunan Seydişehir kazâsı mahallelerinden Câmi-i Kebîr mahallesinden Feride Hânım binti Seyyid İbrahim Ağa ismindeki hatunun ifadesinde Sofuhane mahallesi halkından olup vefat eden el-Hâcc Ahmed Bekirî Efendi bin Hacı Abdülcelîl Efendi'nin sınırları belli olan mülkünün, annesinden kendisine ve kardeşi Ali Haydar Efendi'ye miras kaldığını fakat kardeşi Ali Haydâr Efendi'nin kendi hissesine düşen payı vermediğini belirtip mahkemeden hakkını talep etmektedir.

Görüldüğü gibi Seydişehirli bayanlar sadece haksızlık sonrasında mahkemeye başvurmamış, aşağıdaki mahkeme kayıtlarında görüleceği gibi haksızlık daha ortaya çıkmadan önlemlerini almışlardır. Mahkeme kayıtlarında bayanlar miras işlerini takip etmesi için vekiller tayin etmiştir. Bununla bayanların ekonomik kaygılarını görebilmekteyiz. Bu konudaki mahkeme kayıtları ise şöyledir.

20 numaralı belge:⁴³ Konya vilâyeti dâhilinde bulunan Seydişehir kazâsı köylerinden Tol köyü halkından olarak bilinen Kiras ve Kezban Binti Nesimi oğlu Mehmed ismindeki bayanlar mahkemede verdikleri ifade babaları Mehmet'ten kalan mallarının düzenlenmesi için vekil olarak Adaris oğlu İstefan'ı vekil tayin etmişlerdir. Haklarını korumak isteyen bu bayanların Ermeni milletinden Adaris oğlu İstefan'ı vekil kabul etmesi, Osmanlı döneminde Müslim ile gayri müslim ilişkileri açısından son derece dikkat çekicidir. Bu belge bize Ermeniler ile Türkler arasındaki ilişkilerin 1870'li yıllardaki boyutları hakkında bilgi vermektedir. Burada konuyla ilgili olarak dikkati çeken husus, bir Müslüman bayanın farklı dindeki bir insana duymuş olduğu güvendir. Bu bilginin Osmanlı kadınının mahkemede hakkını savunması için seçtiği kişilerde din ve cinsiyet ayrımını gütmediğini göstermesi açısından da oldukça ilginçtir. Bu, karşılıklı bir menfaatin işbirliği olarak da düşünülebilir, ancak bunu Osmanlı kadınının bazı tabuları yıkıp vekil seçmede özgür davrandıklarını gösterdiği aşikardır.

28 numaralı belge:⁴⁴ Konya vilâyeti dâhilinde bulunan Seydişehir kazâsına bağlı Kisecek köyü sâkinlerinden olarak bilinen Besa Hânım binti Osman Ağa ismindeki hatun tarafından verilen arzuhalde, Seydişehir kazâsına bağlı Tol köyünde, babasından miras olarak kalan; bir tarafı çay, bir tarafı hendek, bir tarafı kendi ahır ve dördüncü tarafı hass yoluna bağlı değirmende müşterek hissesi yarım dönüm kadar arâzînin alım satım işlerini yürütmesi için vekil tayininde bulunuştur.

53 numaralı belge:⁴⁵ Konya vilâyeti dâhilinde bulunan Seydişehir kazâsı sınırları içerisindeki Akçalar köyü halkından Hacı Süleymân bin Kara Mehmed, Seydişehir kazâsı mahkemesinde kardeşi Hadika binti Kara Mehmed'in, miras meselesinden dolayı kendisini mahkemeye verdiğini belirtmiş, kendisinin de bu dava üzerine vekil tayin etmek istediği belirtilmiştir.

Bu türden mahkeme kayıtlarında daima kadınlar haklı bulunmuştur. Bu bilgilerden de anlaşıldığı gibi ortada bayanlara karşı bir haksızlık varsa, hukuk haklarını iade etmiştir. Kadınların

⁴¹ B.O.A., MŞH-ŞSC-d-12/2.

⁴² B.O.A., MŞH-ŞSC-d-13/1.

⁴³ B.O.A., MŞH-ŞSC-d-12/1.

⁴⁴ B.O.A., MŞH-ŞSC-d-14/1.

⁴⁵ B.O.A., MŞH-ŞSC-d-30/2.

haksızlığa uğramaması için vekil tayin etmelerine izin verilmiş, böylece kadınların erkekler tarafından ezilmesi önlemiştir.

Farklı Türdeki Davalar

Mahkeme sicillerine rastlanılan diğer kayıtlar ise, evlilik ile ilgili davalardır. Bunlar sicillerde, boşanma, mihr, kendisine iftira atıldığını iddia eden bayanların açtığı davalar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Nikahla ilgili belgelere geçmeden önce İslam hukukunda nikah akdinin, tarafların tanıştırılması ve rızalarının alınmasının sonrasında nikâh sözleşmesi yapılarak evliliğin oluşturulmasına geçildiği bilinmelidir. İslam hukukunda evlenmelerin iki şahit önünde yapılmasından başka bir şart olmamasına rağmen ailenin toplumun yapı taşı olması hasebiyle şahitlerin de İslam hukukundan anlayan insanların olması teamül haline gelmiştir.⁴⁶ Buna göre:

13 numaralı belge:⁴⁷ Konya vilayetine bağlı Seydişehir kazasının Alaylar mahallesi sakinlerinden Anakız binti İsmail, aynı mahalleden Derzi Ağa bin Ali adlı kişinin kendisini nikahlamış olmasına rağmen mihrini vermediğini bildirmiştir. Boşanmak için mahkemeye başvuran ismi geçen hanım Alaylar mahallesi ahâlsinden Yüzbaşı Sâlih Ağa bin Hasan ve Hacı Seyyid Ali mahallesinden Hüseyin bin Seyyid Ali adlı kişiler huzurunda babası İsmail'i kendisine vekil olarak istemiştir.

Şer'i kayıtlarda kadınların borçlar konusunda erkeklere oranla daha yüksek bir orana sahip oldukları görülmektedir. Ancak buna sebep olan husus Seydişehir sicillerinde geçen kayıtlara dayandıracak olursak aile fertlerine verilen borçlardır. Burada iki farklı düşünce ortaya çıkmıştır; borç veren bayanlar ya zorla borç vermişlerdir ya da bu bayanlar mirastaki paylarını garanti altına almak için kocalarını borçlandırmışlardır. Bu örnekteki davalara bakacak olunursa;

65 numaralı belge:⁴⁸ Konya vilâyeti dâhilinde bulunan Seydişehri kazâsı mahallelerinden Keçikuyu mahallesi sâkinlerinden Fatma binti Ali bin Hasan Efendi isimli genç kız Seydişehri kazâsı mahkemesinde Sofihâne mahallesi halkından Hafız Mustafâ Efendi bin Şâban isimli kimse huzurunda verdiği ifadede, Hâfız Mustafâ Efendi ile yirmi üç gün önce Câmî-i Kebîr mahallesi halkından bazı kimseler şahitliğinde evlendiğini söylemiştir. Altı yüz bir kuruş mihr ile yirmi beş adet Mahmûdiye altın, bir takım meydâni çinari, bir takım basma, bir adet acem şali, bir çift menteşe, bir adet fermane ve bir kat yatak takımı mihr vermekle beni kendisine nikâhladı demiştir. Fatma binti Ali bin Hasan, Hâfız Mustafâ Efendi ile evlenerek ve yukarıda sayılan mihr kendisine teslim ederek borç vermiştir. Sebebi kayıtlarda olmasa da daha sonra mahkemedan kocasına verdiği borcu istemektedir. Mahkeme de bunu uygun bularak kocasına hükmü bildirmiştir.

Seydişehirli bayanlar sadece mağdur oldukları için kayıtlara geçmemişlerdir. Yukarıda görüldüğü gibi bayanlara bir danışman tayin edildiği gibi bazen erkekler de alım satım işlerinde aradıkları güveni bir bayanda bulmuşlardır.

1 numaralı belge:⁴⁹ Üsküdar şehri Valide Atik mahallesi sakinlerinden Seydişehir kazâsı yakın taburunun birinci bölük Yüzbaşısı İsmail Hakkî Efendi ibni Adil Efendi ibni Hacı Rızâ Efendi, bidayet mahkemesinde alınan kararda Seydişehir'de Vâlîde Atik mahallesinin Çâvûş deresi isimli bölgesinde bulunan ve sınırları belli olan arsaların alım satım ve taksim işleri için Aişe Sadîka Hânım binti Mehmed Helvacı Efendi ibni Abdullâh Efendi nâm Hâtûn'u vekil kılmıştır. Bu

⁴⁶ Mehmet Aydın, *İslam ve Osmanlı Hukuku Araştırmaları*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1996, s. 162.

⁴⁷ B.O.A., MŞH-ŞSC-d-09/1.

⁴⁸ B.O.A., MŞH-ŞSC-d-36/1.

⁴⁹ B.O.A., MŞH-ŞSC-d-02/1

bilgi sayesinde, Osmanlıya ait küçük bir kazada bile ticari konularda kadın varlığının delilini görmüş oluyoruz.

Osmanlı tarihinin önemli kaynaklarından olan Şer'i sicillerden yararlanarak kaleme aldığımız bu yazımızda kadın konusunu ele aldık. Kadınların gündelik yaşamlarında, daha çok problem odaklı meseleleri mercek altına aldık. Şer'i siciller yeni yeni araştırma konularına ağırlığını koyarken elbette bazı konu başlıkları eksik kalacaktır. Bunlardan biri de kadın konusudur. Osmanlı kadını ile ilgili günümüz toplumunun bakış açısı geçmişte batılılar tarafından kaleme alınan edebi yazıların etkisinin olduğu bir bakış açısıdır. Aşağıda da değineceğimiz gibi oryantalist bakış, geçmişimize gururdan çok acıyarak bakmamızı sağlayacak düşünceleri bize aşılamaktadır.⁵⁰ Ancak bu bakış açısını temellendirecek çok fazla kaynak yoktur. Buna göre bu bakış açısı bir algı meselesidir. Osmanlı'nın başkentinde kadının kısıtlanması ile ilgili birkaç örnek bulunabilir. Ancak yazımızın amacı Osmanlı'nın başkenti dışındaki şehirlerinde, kadınların neler yapabildiğini ortaya koymaktır. Seydişehir gibi küçük bir kazada kadınlar haklarını koruyabilecek bilinçte ise bunun önemini tarihe not etmek gerektiği inancındayız

Tarihsel süreç içerisinde, değişime kapalı bir aile modelinden söz etmek tam anlamıyla gerçeği yansıtmaz. Özellikle Osmanlı ailesinin Tanzimat'tan sonra değişime uğradığı, bu tarihten önce ise değişime kapalı geleneksel aile modelinin toplumsal örgütlenmenin çekirdeğini oluşturduğu görüşü de sosyolojik anlamda tutarlı değildir.⁵¹ Osmanlı toplumunu değişime kapalıdır diye yargılamak varılabilecek en zor yargılardan biridir. Osmanlı toplumunun, çok farklı etnik grubun ve bu grupların oluşturduğu kültürlerin mozaiki oluşu Osmanlı sosyolojisini zor bir çalıma alanına dönüştürmekte bu da genel yargıların oluşmasını engellemektedir. Bu zorluk ancak ayrıntıların araştırılması ile mümkün olabilir.

Tanzimat ile beraber batılılaşmaya hız veren Osmanlı hem siyasi hem askeri hem de toplumsal açıdan değişim geçirmeye başlamıştır. Edebiyatta, sanatta var olmaya başlayan kadınlar, erkek egemen toplumun duvarlarını yıkarak, tarih içerisinde kendisine biçilen rolleri değil kendisinin etkin olduğu rolleri oynamıştır.

Osmanlı devleti içerisinde yaşayan kadınlarla ilgili çizdiğimiz bu olumlu tablo elbette tüm Osmanlı kadınları için yeterli bir fikir vermeyecektir. Ancak çizilen bu tablo oryantalist kafamızda oluşturduğu Osmanlı kadınının tablosundan oldukça farklıdır. Bu yazının kaleme alınmasının da temel nedeni bu bakış açısına karşı çıkıştır.

Osmanlı toplumunda aileyi geliştirmek için dışarıdan yapılan müdahalelerin çoğu işe yaramamıştır. Osmanlı Devleti'nde Tanzimat ile beraber başlayan yabancı okullarda, modern batı tarzı eğitim alan çocuklar ilginç şekilde kız çocuklarıdır. Bunlardan bir tanesi de, bir profesör, vatansever, feminist ve öncü bir yazar olarak bilinen Halide Edip'tir (Adivar).⁵² Buna rağmen Osmanlı Devleti'nde eğitim yoluyla kadınların toplumsal hayata katılması baskılar nedeniyle⁵³ çok zor gelişmiştir. Maalesef şunu da itiraf etmek gerekir. Tanzimat'ın ve meşrutiyetin kadınları, modernleşme olarak moda akımını görmüştür. Modernleşmeyi, Batılı aileler gibi aile kurmak kocasıyla beraber sokaklarda dolaşmak üstündeki kıyafeti değiştirmek olarak algılamıştır. Şehirli kadınlar bunu yapınca doğal olarak sadece değişim ve gelişme şehirlerde kalmış⁵⁴, Osmanlı kadını

⁵⁰ Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, TTK Yayınları, Ankara, 2000, s.,46.

⁵¹ Ekrem Işın, *Tanzimat Ailesi ve Modern Adab-ı Muaşeret Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2012, s. 559.

⁵² Roderic Davison, *Osmanlı Türkiye'sinde Batılı Eğitim*, çev., Mehmet Seyitdanlıoğlu, Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2012, s., 673.

⁵³ Roderic Davison, a.g.e., s., 680.

⁵⁴ Ahmet Cevdet Paşa, *Tezâkir-i Cevdet*, Yay. Haz.: Cavit Baysun, Cilt 4, TTK, Ankara, 1986, s., 20.

köklü değişikliklerden nasibini alamamıştır. Ancak Osmanlı toplumu yaşadığı problemleri çözerek kendini geliştirme çabasına girmiştir.

Sonuç

Seydişehir Şer'i Sicilleri ışığında yaptığımız bu çalışma neticesinde 19. Yüzyılın sonunda Osmanlı kadınının yaşadığı problemleri ortaya koymaya çalıştık. Kayıtların verdiği bilgiler sayesinde Osmanlı kadınının bahsedildiği gibi evine kapatılarak toplum hayatından silindiği düşüncesinin yanlış bir kanaat olduğunu gördük. Osmanlı ailesini incelediğimiz bu yazıda tarihi süreçlerden geçen kadın, anlaşılmıştır ki durağan veya etkilere kapalı bir sosyal figür değildir. Aksine binlerce yıllık siyasi, ekonomik veya sosyal değişimde kendisine göre bir pozisyon belirlemiştir. Geleneklerini ve yaşadığı dönemi sentezleyerek hayatına devam etmiştir.

Seydişehir sicillerinin incelenmesi neticesinde kadınların toplumsal açıdan herhangi bir eşitsizliğe maruz kaldığına tanık olmadık. Hukuk kurallarının kendilerine çizdiği sınırları kullanan kadınlar, en az erkekler kadar hak aramada aktiftirler. Örfün ve şeriatın kendilerine tanıdığı tüm hakları kullanmışlardır. Devlet de bu hak arayışında kadınlara engel olmamıştır. Bunun yanında halk içerisinde de kadının hakkını arayamayacağı ile ilgili bir kayıt mevcut değildir.

Osmanlı toplumu içerisinde küçük bir örnek sayılabilecek Seydişehir kadınlarının durumu elbette ki tüm Osmanlı toplumuna genellenemez, ancak kadınların toplumsal hayattaki varlığının diğer şehirlerin sicillerinin incelenmesi sonucu ortaya konabileceği kanaatindeyiz. Örnek olarak belgelerde geçen Fatma binti Hacı Ahmed Efendi'nin menkul ve gayrimenkul sahibi olduğu bunların idaresinin elinde olduğu böylece ekonomik hayatta bayanların varlığını hissettirdiğini gördük. Kendilerine miras kalan bayanlar çocuklarının geleceğini düşünmek zorunda kalacaklardır. Osmanlı Devleti de en az ebeveynler kadar çocukları düşünmüş ve istirbah yoluyla çocukların geleceğini güvence altına almıştır. Bu sayede mirasın yastık altında saklanması önüne geçilmiştir. Han işleten, çiftçilikle uğraşan borçlularını takip eden cesur Osmanlı hanımları Osmanlı toplumunda önemli roller üstlenmişlerdir.

KAYNAKÇA

A) Arşiv Kayıtları:

- B.O.A., MŞH-ŞSC-d-30/2
- B.O.A., MŞH-ŞSC-d-33/1
- B.O.A., MŞH-ŞSC-d-34/1
- B.O.A., MŞH-ŞSC-d-36/1
- B.O.A., MŞH-ŞSC-d-02/1
- B.O.A., MŞH-ŞSC-d-04/1
- B.O.A., MŞH-ŞSC-d-09/1
- B.O.A., MŞH-ŞSC-d-10/1
- B.O.A., MŞH-ŞSC-d-12/1
- B.O.A., MŞH-ŞSC-d-13/1

Turkish Studies

B.O.A., MŞH-ŞSC-d-14/1
 B.O.A., MŞH-ŞSC-d-16/1
 B.O.A., MŞH-ŞSC-d-26/1
 B.O.A., MŞH-ŞSC-d-05/1-2
 B.O.A., MŞH-ŞSC-d-03/2
 B.O.A., MŞH-ŞSC-d-04/2
 B.O.A., MŞH-ŞSC-d-08/2
 B.O.A., MŞH-ŞSC-d-08/2
 B.O.A., MŞH-ŞSC-d-08/2
 B.O.A., MŞH-ŞSC-d-12/2
 B.O.A., MŞH-ŞSC-d-13/2
 B.O.A., MŞH-ŞSC-d-20/2
 B.O.A., MŞH-ŞSC-d-21/2

B) Araştırma Tetkik Eserler:

- Ahmet Cevdet Paşa, **Tezakir-i Cevdet**, Yay. Haz.: Cavit Baysun, Cilt 4, TTK, Ankara, 1986.
- AKGÜNDÜZ, Ahmet, **Şer’iye Sicilleri Mahiyeti Toplu Kataloğu ve Seçme Hükümler**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1988.
- AYDIN, Mehmet, **İslam ve Osmanlı Hukuku Araştırmaları**, İz Yayıncılık, İstanbul, 1996.
- BAŞ, Esra, **Arşiv Belgelerinden Hareketle XVIII. Y. Y. Osmanlı Toplum Hayatında Kadın**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2006.
- BİLMEN, Ömer Nasuhi, **Kur’an-ı Kerim Meali**, İpek Yayınevi, İstanbul, 2002.
- DAVİSON, Roderic, **Osmanlı Türkiye’sinde Batılı Eğitim**, çev., Mehmet Seyitdanlıoğlu, Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2012.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, **Osmanlıca Türkçe Lugat**, Aydın Kitabevi, Ankara, 2011.
- GÖKSEL, Burhan, **Çağlar Boyunca Türk Kadını ve Atatürk**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- IŞIN, Ekrem, **Tanzimat Ailesi ve Modern Adab-ı Muşeret, Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2012.
- İNAN, Abdülkadir, **Türk Mitolojisinde ve Halk Edebiyatında Kadın**, Türk Yurdu, Ankara 1934, cilt 4, sayı 22.
- İNAN, Afet, **Atatürk ve Türk Kadın Haklarının Kazanılması**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1964.
- İZGİ, Özkan, **İslamiyet’ten Önce Türk Kadınları**, Türk Kültürü Araştırmaları, Ankara, 1975, s.145

- KANKAL, Ahmet, **183 Nolu Mardin Şer'iyeye Sicili Belge Özetleri ve Mardin**, Mardin Valiliği, İstanbul, 2007.
- LEWİS, Bernard, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, TTK Yayınları, Ankara, 2000.
- PAKALIN, Mehmet Zeki, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimler Sözlüğü**, Milli Eğitim Basımevi, C. III, İstanbul, 1983.
- SAKAOĞLU, Necdet, **Bu Mülkün Sultanları**, Oğlak Yayınları, İstanbul, 2008.
- Şemseddin Sami, **Kamus-ı Türki**, Çağrı Yayınları, İstanbul, 2010.
- TEZEL Sıdıka, **Atatürk ve Kadın**, Türk Ticaret Bankası Yayınları, Ankara 1983.
- TİMURTAŞ, Faruk K., **Osmanlı Türkçesine Giriş**, Alfa Yayınları, İstanbul, 1994.
- UNAT, Nermin Abdan, **Türk Kamu Yönetiminde Kadın Görevliler**, Türk Toplumunda Kadın, Genişletilmiş 2. Baskı, Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayınları, Ankara, 1982.
- ESKİCİOĞLU, Osman, "İslam'da Kadının Yeri", **D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S. VIII, İzmir, 1994.
- İLGÜREL, Mücteba, "Şer'iyeye Sicillerinin Toplu Kataloguna Doğru" , **Tarih Dergisi**, S. 28-29, İstanbul 1975.
- İNALCIK, Halil, "Osmanlı Tarihi Hakkında Mühim Bir Kaynak", **AÜDTCF Dergisi**, C. I, S. II, Ankara 1942.
- İNALCIK, Halil, "Kösem Sultan", **NTV Tarih Dergisi**, S. XXXVIII, İstanbul, 2012.
- OĞUZOĞLU, Yusuf, "XVII. Yüzyılda Konya Şehir Ekonomisini Etkileyen Bazı Faktörler", **Ankara Üniversitesi D.T.C.F. Tarih Araştırmaları Dergisi**, C. XIV, 1983.
- SAĞ, Vahap, "Tarihsel Süreç İçerisinde Türk Kadını ve Atatürk", **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt II, Sayı I.
- TEKİN, Saadet, "Osmanlı'da Kadın ve Kadın Hapishaneleri," **Ankara Üniversitesi D.T.C.F Tarih Araştırmaları Dergisi**, C. XXIX, S. XXXXVII, 2010.
- UZUNÇARŞILI, İ.Hakkı, "Şer'i Mahkeme Sicilleri", **Ülkü Mecmuası**, C.IV, S. XXIX, Ankara 1935.